

TO'LIQ BO'LMAGAN OILALARDA TARBIYALANGAN O'SMIRLAR

Qodirjonova Nafisa

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14551601>

Annotatsiya: Ushbu maqolada to'iqsiz oila hamda ushbu oilada tarbiyalangan o'smirlarni jamiyatdagi o'rni ularni tarbiyasi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar. To'liqsiz oila, ytarbiya, bolalik, o'smir, psixologik, yoshlar, xususiyat, ota-ona.

Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti sifatida birinchi imzolagan qonun hujjati 2016-yil 14-sentabrdagi "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonun ekanida ham ramziy mazmun-mohiyat mujassam. Binobarin, aholisining yarmidan ko'prog'i yoshlardan iborat bo'lgan mamlakatda yoshlarga oid davlat siyosatini izchil amalga oshirish, yosh avlodni har tomonlama yetuk va barkamol, intellektual salohiyatli, o'z qat'iy pozitsiyasiga ega, yurtda amalga oshirilayotgan islohotlarga befarq bo'lmagan, yurtning ertangi munosib kelajagi uchun daxldorlikka tayyor, maqsadga intiluvchan, serg'ayrat, vatanparvar, sadoqatli, komil shaxslar sifatida tarbiyalash O'zbekistonni dunyoning eng rivojlangan davlatlari safidan o'rin olishning muhim omili ekanini mamlakat rahbari va hukumat yaxshi anglaydi. Prezidentimiz etibor qaratgan yoshlarning kopchiligini o'smir yoshidagi yoshlar tashkil etadi. O'smirlik – bolalikdan kattalikka o'tish davri bo'lib, fiziologik va psixologik jihatdan o'ziga xos xususiyatlari bilan xarakterlanadi va bu davrda o'smir tarbiyasiga e'tibor qaratish va bu tarbiya jarayonidagi qiyinchiliklarga yuzaki qaramaslikni taqozo etadi.

An'anaga ko'ra, oila asosiy ta'lim muassasasidir. Odam oilada nimani qo'lga kiritisa, u keyingi hayoti davomida saqlashga xarakat qiladi. Oilaning ahamiyati inson hayotining muhim qismini unda qolishi bilan bog'liq. Oilada shaxsning poydevori qo'yiladi. Ota, ona, aka-uka, opa-singil, bobo, buvi va boshqa qarindoshlar bilan yaqin munosabatda bo'lish jarayonida bolada hayotning birinchi kunlaridanoq shaxsiyat tuzilishi shakllana boshlaydi. Oilada nafaqat bolaning, balki uning ota-onasining ham shaxsiyati shakllanadi. Bolalarni tarbiyalash kattalar shaxsini boyitadi, uning ijtimoiy tajribasini oshiradi. Ko'pincha, bu ota-onalarda ongsiz ravishda sodir bo'ladi, lekin yaqinda yosh ota-onalar o'zlarini ham ongli ravishda tarbiyalashni boshladilar. Ota-onalar har bir inson hayotida katta va mas'uliyatli rol o'ynaydi. Ular bolaga yangi xulq-atvor namunalarini beradi, ularning yordami bilan u atrofidagi dunyoni o'rganadi, u o'zining barcha harakatlarida ularga taqlid qiladi. Bu tendentsiya bolaning ota-onasi bilan ijobiy hissiy aloqalari va onasi va otasi kabi bo'lish istagi bilan tobora kuchayib bormoqda. Ota-onalar ushbu qonuniyatni anglab, bolaning shaxsiyatining shakllanishi ko'p jihatdan ularga bog'liqligini tushunganlarida, ular o'zlarini shunday tutadilarki, ularning barcha xatti-harakatlari va umuman olganda, bolada ana shu fazilatlarining shakllanishiga va insoniy qadriyatlarni tushunishga yordam beradi. Bunday ta'lim jarayonini juda ongli deb hisoblash mumkin, chunki. o'z xatti-harakatlarini, boshqa odamlarga bo'lgan munosabatini doimiy nazorat qilish, oilaviy hayotni tashkil etishga e'tibor bolalarni har tomonlama va barkamol rivojlanishiga yordam beradigan eng qulay sharoitlarda tarbiyalash imkonini beradi.

Oilaviy ajralish bolalar tarbiyasiga juda kuchli salbiy ta'sir ko'rsatadigan omil hisoblanadi. Oila tark etilishi, ayniqsa, otaning yoki ba'zida onaning ketishi, odatda, rasmiy

ajralish bilan birga keladi, bu bolaning axloqiy-psixologik holatiga keskin ta'sir qilishi va ko'pincha insonlarning axloqiy-ruhiy qadriyatlari va ideallarini o'zgartirishi mumkin.

To'liq bo'lmagan oila - bu bitta ota-ona va bolalardan iborat yadroli oila. Rossiyada to'liq bo'lmagan oila ko'pincha ona va bolalardan iborat.

To'liq bo'lmagan oilalar muammolarini nafaqat umumiy, balki bolalarning rivojlanishi nuqtai nazaridan va ota-ona pozitsiyasidan ham alohida ko'rib chiqish mumkin. Voyaga etmagan bolalari bo'lgan har beshinchi rus oilasi to'liq emas. Bolalar to'liq bo'lmagan oilada tarbiyalanishning oqibatlarini boshdan kechiradilar:

- gender identifikatori bilan bog'liq muammolar;
- og'ishlar;
- o'gay onasi yoki o'gay otasi bilan munosabatlardagi qiyinchiliklar;
- sog'liq muammolari.

To'liq bo'lmagan oilalardagi bolalarning asosiy muammosi - bu jinsni aniqlash va jinsiy orientatsiya qilishdagi qiyinchilik. Ota-onalarning munosabatlari erkak va ayol o'rtasidagi munosabatlarning namunasidir. Kelajakda, o'z munosabatlarida, bolalar ushbu misolni boshqaradilar. To'liq bo'lmagan oilalarning bolalari ma'lum bir vaziyatda erkak va ayolning xatti-harakati haqida ozgina g'oyalarga ega. Shu sababli ularning oilalarida ziddiyatlar, tushunmovchiliklar, nizolar, kelishmovchiliklar, ajralishlar kelib chiqadi. Qizlarda ayollik, o'g'il bolalarda jasoratning rivojlanishiga bolaning hayotining birinchi besh yili ta'sir qiladi. Bu davrda hech qanday namuna bo'lmasa (ota yoki onaning mavjudligi shart emas), oqibatlar shunchalik yomon bo'ladi.

To'liq bo'lmagan oilalarning aksariyati ona va bolalardan iborat. Keling, erkak misolisiz ota-onaning oqibatlarini ko'rib chiqaylik. Qizlar erkaklar bilan munosabatlarda ishonchsizlikdan azob chekishadi, qurbon bo'lishadi, odatlanib qolishadi yoki behayo jinsiy hayot kechiradilar. Butun karerasini to'liq bo'lmagan oilalarni o'rganishga bag'ishlagan amerikalik psixolog Mavis Xeterington o'z tadqiqotlarining birida otasi vafot etgan qizlar erkaklar bilan o'zini tutishini aniqladi. Otasi oilani tark etgan qizlar, aksincha, aloqa qilish, noz-karashma, muloqot qilishga moyil. O'g'il bolalar uchun nima xosdir:

- ayol xususiyatlarining ustunligi;
- tajovuzkorlik;
- giyohvandlikka moyil;
- qasddan erkaklik, tajovuzkorlik va qattiqqo'llik ortiqcha kompensatsiya shakli sifatida.

Ajralishning psixologik rivojlanishga uzoq muddatli ta'siri ota-onalarning xatti-harakatlariga bog'liq. Ota-onaning ajralishdan keyingi xatti-harakatlari, hissiy barqarorligi va bolaning har ikkala ota-onasi bilan munosabatlarni saqlab qolish imkoniyati ajralishning oqibatlarini qanday qabul qilishiga ta'sir qiladi.

To'liq bo'lmagan oilalarda tarbiyalangan o'smirlar ko'plab muammolar va qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Bunday oilalarda o'sayotgan bolalar, asosan, quyidagi jihatlarni boshdan kechirishlari mumkin:

1. Emotsional qiyinchiliklar: Ota-ona yoki ularning biri yo'q bo'lganda, o'smirlar ko'pincha yolg'iz his qilishi yoki tashvishlanishi mumkin. Bu ularning ruhiy salomatligiga ta'sir qiladi.

2. Ijtimoiy muammolar: To'liq bo'lmagan oilalarda tarbiyalangan o'smirlar ijtimoiy aloqalarida qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Ular do'stlari orasida kamchilikni sezishlari yoki o'zlarini boshqalar bilan solishtirganida noqulaylik his qilishlari mumkin.

3. Ta'limdagi muvaffaqiyat: Ba'zi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, to'liq bo'lmagan oilalarda tarbiyalangan bolalar ta'limda ba'zida kamroq muvaffaqiyat qozonishadi. Bu moliyaviy qiyinchiliklar yoki ota-onalarning ta'limga bo'lgan e'tiborining pasayishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

4. Moliyaviy muammolar: Oila a'zolari sonining kamligi va bu orqali keladigan moliyaviy cheklovlar, bolalarning ehtiyojlarini qondirishda muammolarga olib kelishi mumkin.

5. Ijtimoiy mas'uliyat: To'liq bo'lmagan oilalarda tarbiyalangan o'smirlar ko'ngilsizliklarga, jinoyatchilikka yoki yomon odatlarga kirib qolish xavfiga duchor bo'lishi mumkin.

Biroq, bunday holatlarda ham muvaffaqiyatli o'sib chiqadigan yoshlarni uchratish mumkin. Ularning mustaqil fikrlash qobiliyati, qat'iyatliliigi va ijtimoiy yordam tizimidan foydalanishi imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuningdek, yaxshi mentorlik va qo'llab-quvvatlash tizimlari ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

References:

1. Abdusmatova Sh.S. Burxanova M.B. (2020). Ko'p farzandli ota-onalarni oiladagi munosabatlarining xususiyatlari. Oriental Art and Culture
2. Avezov O.R. Oila psixoterapiyasi nazariyalari. Darslik, "Kamolot" nashriyoti, 2024 yil. 316 bet.
3. Avezov O.R. Mutaxassislikka kirish. Darslik, "Durdona" nashriyoti, 2021 yil. 243 bet.
4. Avezov O.R. Deviant xulq-atvor psixologiyasi. Darslik, "Buxoro viloyati bosmaxonasi" nashriyoti, 2019 yil. 495 bet.
5. Avezov O.R. Ekstremal vaziyatlarda oilaga psixologik xizmat ko'rsatish amaliyoti. PEDAGOGIK MAHORAT Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 5-son (2021-yil, oktabr). Buxoro, 2021 y. B. 145-150.
6. Avezov O.R. Psychologisal relations between family members. Ssientifis Journal Impast Fastor. VOLUME 2 | ISSUE 2. ISSN 2181-1784. SJIF 2022: 5.947 February 2022 www.oriens.uz. P-945-949
7. Avezov O.R. Ta'lim- tarbiya jarayonida agressiv xulqli bolalar ota- onasi bilan ishlashning o'ziga xos psixologik jihatlar. "O'zbekistonda fuqarolik jamiyati qurish sharoitida shaxs ma'naviy madaniyatini shakllantirishning falsafiy omillari" //Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari// Farg'ona, 2017 y. B. 248-251.
8. Avezov O.R. Ekstremal vaziyatlarda oilaga psixologik xizmat ko'rsatish amaliyoti. Psixologiya. № 1 son (2021) Buxoro. 2021. B. 21-27.
9. Malikaxon Qodirova, O'SMIRLAR PSIXOLOGIYASI VA O'SMIR XULQATVORINING O'ZIGA HOSLIGI , Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari
10. L. I. Buyanov. Disfunksiyali oiladan chiqqan bola.
11. Nishanova. Z.T va boshqalar. "Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya". - T.;O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati. 2018. 332-bet